

AKADEMİK PERSONELİN ÜNİVERSİTE DIŞINDA MESLEKİ GELİR GETİRİCİ ÇALIŞMALARDA BULUNMASININ MEŞRULUĞU SORUNU

Prof. Dr. Aydın Gülan*

Yanında mesleki/akademik hayata başladığım ve yurtdışı araştırma dönemlerimizin dışında sürekli yakınında bulunduğum Hocam Prof. Dr. İl Han Özyay'a armağan için konu seçiminde çok zorlandım. Nihayet güncel bir konu olmasından da hareketle yukarıdaki başlık altında, bir bilimsel çalışma olmaktan çok sadece düşüncelerimi dile getirmeye karar verdim.

Hemen belirtmek isterim ki, bu konunun hocamla doğrudan ilgisi bulunmamaktadır. Gözlemediğim mesleki döneminde Prof. Dr. İl Han Özyay hep "üniversite odaklı" olarak yaşamıştır. Tüm günü üniversitede geçmiş ve geçmektedir. Bunun yanında mütalaalar vermek suretiyle birçok önemli güncel idare hukuku sorununa dahil olmuş, tahkim duruşmalarına uzman tanık olarak çağırılmış, bilirkişilikler yapmış, derslerinde güncel idare hukuku sorunlarından örnekler verdiği için de öğrenciler tarafından merakla takip edilmiş, sevilmiş bir öğretim üyesidir. Bu üniversite odaklı hayatı öylesine yoğunur ki bütünülemeye kalmış öğrenciler için ek pratik çalışmalar yapmayı, yaz aylarını da, kısa tatiller dışında üniversitede geçirmeyi severek tercih etmiştir. Yurtdışında bulunmadığı her gün, kimi zaman tatil günleri de dahil olmak üzere, üniversiteye düzenli olarak gelir ve akşam saatine kadar sürekli odasında bulunur; çalışır, misafirlerini kabul eder, öğrencilerle görüşürdü. Bu durum halihazır emeklilik döneminde de hergün gelmek ve akşamın geç saatlerine kadar odasında bulunarak devam etmekte olup, düzenli olarak 10.00 ve 18.00 arası saatlerinde üniversitede yaşamaktadır.

Başlıktaki konunun Prof. Dr. İl Han Beyle bağlantısı bu noktadan başlamaktadır. Çünkü onun bu tutumu yanında sadece ders saatlerinde üniversitede bulunan, hatta yıl içinde fazlaca ders saati de bulunmayan, dolayısıyla neredeyse hiç veya inanılmayacak kadar az, adeta ateş almaya gelmiş gibi tutum sergileyen örnekler de, hiç de az sayıda olmayan biçimde, her üniversite ve her fakültede görülen bir gerçektir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bu tutumu sürdüren/tercih eden öğretim üyelerinin de hepsi aynı konumda değildir. Üniversite odaklı yaşamayan bu öğretim üyeleri arasında evinde veya kütüphane/laboratuvar gibi ortamlarda yoğun olarak bilimsel çalışma yapanlar olduğu gibi, hiçbir bilimsel çalışma kaygısı olmadan tamamen gelir getirici işler

* İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalı Başkanı.

odaklı yaşayanlar, özel işlerine gelir getirici müşterileri buradan temin edebilmek için üniversiteye düzenli gelen örnekler de bulunabilmektedir. Sonuncusu, yani en saf haliyle kötü örnek sanıldığı ve tüm sistemi bu tür tutumları engel olmak amaçlı yapmayı gerektirecek kadar fazla değildir samimi kanaatindeyim.

Bu noktada belirtilmesi gereken bir husus da şudur; belli bir akademik ünvana ulaştıktan sonra, üniversiteye devamı ve verimliliği hususunda ağır ihmalde bulunanların, üniversite odaklı yaşayanlara büyük ve başka sebebi olmayan düşmanlıklarına da rastlanmaktadır. Bu durum büyük ihtimalle herkesin kendileri gibi davranması halinde ihmallerinin dikkat çekmeyeceği kanaatiyle, bu kişilere karşı kendi ihlallerini gösterir örnekler oluşturuyor olmaları dolayısıyla gündeme gelmektedir. Üniversitede sürekli bulunan, çalışan, öğrencilere açık olan kişiler; bir yandan üniversiteyi sadece kartvizit olarak kullanmak isteyenlerin düşmanlıklarına maruz kalmakta, hatta odalarından çıkarılmaları ve üniversiteye küstürülmeleri için her türlü tutuma, hakarete, kötü muameleye maruz bırakılmaktadır; diğer yandan da üniversite yönetimleri, üniversiteye uğramayanların durumunu bir veri olarak kabul ederek, başta soruşturmalar olmak üzere akademik olmayan tüm görev ve işleri üniversitede çalışmak için bulunanlara yükleyerek, adeta bu tutumlarından ötürü, onları cezalandırmaktadır. Diğerlerinin vakit bulamamaları, geciktirmeleri bu tutumun masum gerekçesi olarak gösterilmekle birlikte sonuçta bir cezalandırma sonucu taşıdığı açık bir durumdur. Kısaca çalışanlar, hem çalışmayanların çalıştıkları için kendilerine gösterdikleri düşmanlıklara maruzdurlar, hem de üniversite yönetimlerinin iş yüklerini kendilerine yöneltmelerinden ötürü bızardırlar. Bu durumu gözlemleyen genç akademisyenlerin artık üniversite odaklı çalışmayı tercih etmesini beklemek ve istemek makul olmaktan çıkmıştır. Bir çoğu hevesle işlere talip olmak yerine, daha ilk yılları dolmadan şikayete başlamakta, işten kaçma veya kaçınmanın meşruluğu bakımından hiçbir tereddüt duymamaktadırlar.

Bu durumda sorunun kapsamının belirlenmesi ve farklı açılardan değerlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

I. Üniversitelerde –olması gereken- Mesai Beklentisinin Kendine Özgü Boyutu

Üniversitelerde mesai kavramının, dairesinde, masasının başında görevini ifa eden bir kamu görevlisi şeklinde ele alınmasının mümkün olmadığı açıktır. Zaten derse gidecek olması, görevinin gerektirdiği kütüphane, poliklinik, laboratuvar, kazı alanı, sahada bulunmak gibi görevinin gerektirdiği yerler çok farklı olabileceği için, mesai kavramının tek tipleştirilerek düzenlenmesi beraberinde sakıncalar getirecektir. Ancak mesai kavramının esnek alınması gerekliliği, etik olarak hiçbir mesai yükümlülüğü olmaması anlamına da elbette gelmez. Araştırma görevlileri ve öğrencilerin yetiştirilmesi başta olmak üzere, üniversitede bulunarak, yapılması gereken iş ve işlemler vardır. Mesai yükümlülüğünü her hafta on saat ders yükümlülüğü şeklinde belirlemek de bir çözüm değildir. Haftada on saatten çok daha fazla ders veren veya verir gibi görülen öğretim üyesi bulunmaktadır. Ancak bu kişiler bir öğretmenlik yapmak dışında bilimsel bir yaklaşım da göstermiyor olabilirler. Bu yüzden konu bir kriter belirlemeye saat sayısına, başlangıç ve bitiş saatlerinin belirlenmesi, haftalık şu kadar saat çalışmalıdır denilmeye müsait değildir. Belli sayıda makale ve/veya

kitap yazmak mecburiyeti getirmek traşi komik sonuçlara yol açmaktadır. Dolayısıyla işin doğası bu hususta çok farklı mesai yaklaşımlarını mümkün, hatta gerekli kılmaktadır.

II. Üniversite Dışında da Mesleki Faaliyette Bulunma İhtiyacı

Konu çerçevesinde ele alınması gereken bir diğeri husus öğretim üyesinin üniversite dışında da mesleki faaliyette bulunmasının sadece gelir elde etmek bakımından değil bir çok açıdan gereklilik göstermesinden kaynaklanmaktadır. Bilim dallarına göre değişmekle birlikte, öğretim üyesinin bilim dalının yaşayan ve uygulanan boyutu içinde bulunmasının bir anlamı ve gereği bulunmaktadır. Her şeyden önce akademik olarak alman ünvanların, içinin dolması, saygınlığının korunması için üniversite çerçevesini aşan bir bilimsel faaliyet ortaya konularak veya bir sorunun çözümüne yönelik çalışmalar yapılarak, tüm ilgililerin merakını çekebilmek önem ve değer taşır. Bu sayede bilimsel çalışmalara değer verilir, kaynak aktarılır, faydası yakmen görülür.

Bir hukukçunun, toplumu, mahkemeleri, avukatları meşgul eden güncel hukuki sorunlar hakkında çözümler üretmemesi düşünülemez. Tıp Fakültesi mensubu bir öğretim üyesinin mesleğinin uygulamasını çeşitli zamanlarda, farklı yerlerde yapmasının engellenmesinin kimseye bir faydası olmaz. Dışarıda çalışma alanı olmadığı düşünölen hallerde dahi farklı gelir getirici boyutlar ortaya çıkabilmektedir.

Belirtmek gerekir ki, bir boyutu ile üniversite dışında çalışmanın kamusal faydası olması yanında, öğretim üyesinin bir amaç olarak değil ama bir sonuç olarak gelir elde etmesinden de rahatsız olmamak gerekir.

Önemli olan akademik hayatını gelir elde etmeye kilitlenmiş bir şekilde kurgulanmış olmamasıdır. Genel geçerli bir şekilde mesleğinin gereklerini yerine getirdiği düşünölen bir kişinin, ayrıca gelir elde etmek bakımından faaliyette bulunması mümkün kabul edilmelidir. Aksi takdirde bir zamanlar eleştirildiği üzere akademik kariyer sadece aileden gelen bir zenginliği olanlara özgülönmüş olur. Öğretim üyesinin, üniversiteye yönelik yükümlölüklerini yerine getirmek şartıyla mesleğini yapmak dolayısıyla zenginleşebilmesine imkan verilmesi, gayretin, başarının ödüllendirilmesi, bu sayede de mesleğin özendirilmesi demektir.

III. Gelir Getirici Faaliyetlerde Bulunmanın Farklı Boyutları

Gelir getirici faaliyetler yukarıda yapıldığı şekilde ikili bir ayırımdan ibaret değildir, elbette. Gelir elde etmenin, hukuki metinler dışında, meşru kabul edildiği kamu görevlisi kategorileri oluşmuştur. Örneğin ortaöğretimde öğretmenlerin gelir getirici faaliyette bulunması, diğeri devlet memurları gibi yasaktır. Ancak öğretmenler maaşlarının yetersizliği sebebiyle yaygın olarak çalışmaktadır. Özellikle eşi çalışmayan büyükşehirlerde yaşayan öğretmenlerin gelir getirici bir faaliyet yapması neredeyse kaçınılmaz olmuştur. Bu kapsamda mesleğin kendi içinde, elbette meslek mensuplarının kabullerine bağlı olarak meşru kabul edilen ve edilmeyen çalışma biçimleri doğmuştur. Tekrar dikkat çekmek gerekirse bunların meşru olup olmaması, yürürlükteki mevzuata uygunluğuna göre değerlendirilmemektedir. Örneğin bir öğretmenin okul karşısında kırtasiye malzemeleri satan bir dükkan açması, meşru kabul edilme-

mektedir. Bu kırtasiye dükkanını kendi adına açmış olması açık bir düzenleme ihlali olur ve disiplin cezası da gerektirir. Ancak kendi işletecek olmasına rağmen yakın veya uzak bir akrabasına, arkadaşının adına açmış olması, ilk başta mevzuata bir aykırılık oluşturmasa dahi meşru kabul edilmez, hoş görülmez, kabul edilemez bulunur. Aynı şekilde özel ders vermek açısından bir öğretmenin başka bir okulun öğrencisine ders vermesi kabul görebilirken, bunun bir yönlendirmeye yapılması veya kendi öğrencisine ders vermesi kabul edilemez bulunmaktadır. Aslında uygulamada ortaya çıkmış denge noktası da, gelir getirici faaliyetlerde bulunmanın farklı biçimleri arasında önceden belirlenebilir, düzenlenebilir bir ayırım yapılmasının mümkün olmadığını göstermektedir.

IV. Bu Konudaki Düzenlemelerin Amacı

Öğretim üyelerinin gelir getirici faaliyetlerde çalışmalarına yönelik hukuki gelişmeler birbirini izlemektedir. Yarı zamanlı çalışma imkanının özellikle sağlık alanında kötüye kullanıldığı ve üniversitelerin adeta muayenehaneleri beslemeye dönük olarak kullanıldığı iddiaları kabul görerek kamuoyunda yapılan tartışmalar sonrasında tam gün esas getirilmiştir. Gündem sadece tıp fakültesi mensubu öğretim üyeleri ekseninde tartışılmakla birlikte tüm öğretim üyelerine yönelik bir genelleme yapılıyor olmasından kaynaklanan “sebepten sonuç bağlantısı” farkı nedense tartışmalarda etkili olmamıştır. Sonuçta tam gün esas, özellikle tıp fakülteleri uygulaması örnek gösterilerek genele ilişkin düzenlemenin haklı ve yeterli gerekçesi olarak gösterilmiş ve bu husus kabul görmüştür. Ancak tartışma ve beklenti sona ermemiş, tam gün çalışma esasını korumakla birlikte genel yasaklamanın sadece bir boyutuna işaret eden bir gerekçelendirmeyle düzenlemeye ilişkin kısmi iptal getiren Anayasa Mahkemesi kararı yeni bir heyecan doğurmuştur.

Konu gündemden inmeyecektir. Çünkü düzenleme amacının bu tür bir toptancı düzenlemeyi haklı ve gerekli kılıp kılmadığı üzerinde gereğince durulmamaktadır. Düzenleme amacı hiçbir tereddüde mahal bırakmayacak kadar, davranış bozukluklarını yaptırıma bağlayarak ihlalin önüne geçmektir. Dolayısıyla aslında bir kolluk sorunu olarak tanımlanmış bir sorunda, getirilen düzenleme kolluk ilkelerine ve yaklaşımına göre değil, sanki amaç ihlallere engel olmak değilmiş gibi, konuyu baştan ve bütün meslek mensuplarını etkileyecek biçimde düzenlemektedir.

Bu yaklaşımda her halükarda bir isabetsizlik bulunmaktadır:

Bir yönü üniversite camiası sadece tıp mensuplarından ibaret değildir, bunu gözardı etmemek gerekir, diğer yönüyle tüm tıp mensupları da düzenleme amacını haklı çıkarır şekilde hareket etmemektedir. Esasında kolluk tedbirleriyle ihlale engel olmak isteyenlerin, bu ihlallere engel olmak için gereken ve yaptırımı haklı kılan sebeplerle ilgisi olsun olmasın tüm üniversite kariyerini etkileyecek genel bir hukuki düzenleme için bu durumu yeterli sebep olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Oysa düzenlemeye karşı çıkmak, düzenleme gerekçesi olarak gösterilen ihlal biçimlerini savunmak anlamına gelmez. Bu ihlallere engel olmanın farklı yollarının denenmesi gerekirken, genel yasaklamalar, bütün sistemi değiştiren kurallar getirilmesi isabetli olamaz.

Kolluk konusundaki idare hukuku yaklaşımı genel bir yasaklılık getirmek yerine, bir ihlal olduğunda bu ihlali yapanı etkin bir şekilde soruşturmak ve cezalandırmakla ilgilidir. Aksi takdirde tek tek sorun çıkarması tahmin edilen her konuya ilişkin bir genelleme yapılarak yanlış sonuçlara ulaşılabilir.

İhlal biçimleri genele yayılmış ve sistemli bir halde uygulanabilir hale gelmediği takdirde, ihlale engel olmaya, tespit ve yaptırım uygulamaya yönelik tedbir adına genel yasaklama yapılmaması gerekir.

KANAATİM

Üniversite öğretim üyelerinin her fırsat bulduğunda gelir elde etmek için herşeyi yapabilir yaklaşımıyla yasaklar getirmek mesleğe yönelik ilgiyi haliyle azaltır. Bu haliyle üniversite sistemi desteklenmiş olmamakta, tam tersine giderek hayattan uzaklaşmaktadır. Üniversite, bir misyon olarak kalkınmanın yenilikçi boyutunu oluşturmamakta, bazı mesleklere ve siyasete üst seviyeden girmenin bir yolu olarak kullanılabilmeye müsait bulunmaktadır.

Çok sayıda dünya çapında bilim adamı bulunmasına rağmen bir bütün olarak dünya çapında kurumların olmaması, aslında sistemin isabetli çalışmadığının göstergesidir. Üniversitelerin dünya sıralamalarında üst basamaklara çıkması ise başlı başına bir yeniden kalkınma hamlesi anlamına gelmemekte, makale sayısı bakımından bir artıştan, bir mezununun nobel almasına kadar farklı sebeplere bağlı olarak değişmektedir.

Belirtmek gerekir ki, her şeye rağmen dünya çapında bilim insanının yetişmiş ve yetişmekte olması, genel sistem bozukluğu eleştirisini haksız hale getirmez, tam tersine ispatı anlamına gelir. Başarı artık bireysel gayretlere, kabiliyetlere, bulunan imkanlara, kimi zaman da “öv beni öveyim seni” uluslararası ilişkisinin sonucuna dönmüş olabilir.

Üniversitelerde uzun soluklu bilimsel çalışmalar yapmak artık “meşru” olmaktan çıkmıştır. Bunun dışında her şey meşru kabul edilmekte, kimi zaman bu durumu düzeltmek adına gibi görünen düzenlemelerle de aslında mücadele edildiği belirtilen duruma hukuki zemin temin edilmektedir.

Belirtmek gerekir ki, bu durumun sadece YÖK kaynaklı sorumluluk faturası çıkarılması da doğru değildir. Asıl sorumluluk anonimleşmiş bir biçimde her bir öğretim üyesinin üzerindedir. Öğretim üyeleri, çalıştıkları alanlarda yaygın olarak mesleki bir kamuoyu oluşturamamakta, etik ilkeleri belirleyip koruyamamakta, denetleyememektedir. Gelir azlığı kaynaklı gerekçelendirme sınır tanımaz bir gelir iştahının gerekçesi haline getirilebilmekte ve böyle yapan kişiler meslektaşları tarafından en azından kınamaya dahi tabi tutulmamaktadır. Bir meslek grubunun mensuplarının mesleklerinde meydana gelen sapsalmalara karşı dışarıdan müdahale ile düzeninin sağlanmasını beklemesi kadar mensuplarının zayıflığı gösteren kriter olamaz.

Serbest meslek adı altındaki mesleklerde çalışanların ticaret yaparak zenginleşmesine kimsenin söylecek bir sözü yok iken, mesleğininin gereklerini yerine getirerek etik ilkelere uygun şekilde çalışan kişilerin zenginleşmesi niçin mümkün ve meşru olmasın? Hukuk, hayata, meslek gereklerine, insanların haklı beklentilerine aykırı düzenlemeleri şu veya bu gerekçeyle sağlamaya çalıştığında yara alır, beklendiği kadar işlevsel olamaz, meşruluk anlayışını her zaman tek başına değiştiremez.

Bu yüzden ana ilkelerini, etik sınırlarını belirleyerek bu konuların mesleki faaliyet kapsamında değerlendirilmesi genel yasak ve sınırlamalar ile belirlenmelerden kaçınmak gerekir kanaatindeyim. Çünkü bu yöntem bir sorunu çözmek adına bir başka sorunu gündeme getirmektedir.

Öğretim üyelerinin mesailerinde veya mesai sonrasında çalışmalarında tek boyutlu düzenleme isabetsiz olmaktadır. Mesleğin teşviki, özendirilmesi de önem taşımaktadır. Elbette öğretim üyelerinin de meslektaşlarına karşı haksız rekabette bulunması, tanınan imkanı istismar etmesi hukuken kabul edilemez. Gelecekte bu konunun daha yoğun tartışılacağını tahmin etmek zor değildir. Çünkü bir sorunu çözmek adına bir başka soruna yol açacak düzenleme yapılmaktadır.